

4. Криміналістична тактика : навч. посіб. / за ред. М.А. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. Київ : Алерта, 2017. 244 с.

5. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні основи криміналістики. Київ : Алерта, 2018. 312 с.

6. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Загальна та особлива частини. Харків : Право, 2019. 640 с.

Усатий Віталій Олександрович,

докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз імені Заслуженого професора М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛІСТА-БУХГАЛТЕРА ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У юридичній практиці, зокрема у сфері економічної злочинності, високий рівень застосування спеціальних знань у галузях бухгалтерського обліку, товарознавства, технології виробництва, економіки праці, податкового права та інших суміжних дисциплін [1, с. 49–50]. Це є необхідною передумовою успішного розслідування кримінальних правопорушень і доказування вини особи у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас це викликає і ряд труднощів. Правники навіть володіючи базовими економічними компетенціями, не здатні повною мірою протидіяти економічній злочинності, що постійно ускладнюється, набуває нових форм і впроваджує сучасні моделі протиправної поведінки. Саме тому залучення обізнаних осіб відповідного профілю до участі в розслідуванні і під час судового розгляду нині є об'єктивною потребою.

Участь спеціаліста-бухгалтера в розслідуванні господарських кримінальних правопорушень становить важливу складову формування доказової бази. Спеціаліст-бухгалтер – це особа, яка має відповідну професійну освіту, підтверджену дипломом, володіє практичним досвідом та залучається до проведення слідчих (розшукових) і судових дій як консультант органів дізнання, досудового слідства або суду.

Під час залучення спеціаліста-бухгалтера висуваються дві ключові вимоги:

1) неупередженість – відсутність особистої зацікавленості в результатах розгляду справи;

2) професійна компетентність – достатній рівень знань у сфері бухгалтерського обліку та аудиту.

Практичний досвід такого фахівця надає слідству суттєві переваги, адже розслідування економічних злочинів фактично перетворюється на протистояння між знаннями бухгалтера-підприємця й бухгалтера-слідчого. Законодавство не обмежує перелік слідчих (розшукових) дій, у яких може брати участь спеціаліст-бухгалтер.

На практиці професійні знання спеціаліста-бухгалтера використовуються у таких основних формах:

– участь у проведенні слідчих (розшукових) дій;

– залучення до ревізій і перевірок фінансово-господарської діяльності у зв'язку з відкриттям кримінального провадження;

– надання консультаційно-довідкової допомоги.

Спеціаліст-бухгалтер може бути залучений для вивчення бухгалтерських документів, їх відновлення у разі втрати чи пошкодження, визначення напрямів пошуку доказів, виявлення прихованих слідів зловживань, а також для допомоги слідчому у вилученні необхідних документів. Завдяки глибоким професійним знанням бухгалтер здатний швидко орієнтуватися у великому масиві документації та виокремити саме ті документи, які наділені доказовим потенціалом.

Спеціаліст з бухгалтерського обліку може з високою точністю визначити фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання, а його практичний досвід допомагає слідчій групі вибудувати правильну стратегію: вилучити релевантні документи, згрупувати їх за напрямками діяльності, відстежити рух фінансових потоків, проаналізувати кореспонденцію рахунків, відібрати найбільш важливі або сумнівні документи тощо. Скоординована взаємодія слідчих і спеціаліста-бухгалтера забезпечує повноту, обґрунтованість і оперативність розслідування.

До обставин, що підлягають доказуванню, належать:

– наявність у обвинуваченого вини у вчиненні кримінального правопорушення (зокрема у матеріально відповідальних осіб);

– форма вини, мотиви та мета злочину;

- вид і розмір завданої шкоди;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості правопорушення або слугують підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. Саме спеціаліст-бухгалтер здатен привернути увагу слідчого до таких деталей, які без спеціальних знань залишилися б поза полем зору. Він сприяє проведенню аналізу зв'язків між господарськими операціями підприємства та діяльністю інших організацій, що нерідко зумовлює необхідність проведення зустрічних перевірок.

Практика засвідчує, що спеціаліст нерідко повідомляє слідчому нову, раніше невідому інформацію, яка суттєво впливає на побудову версій і планування подальшого розслідування. Слідча та експертна діяльність підтверджують: своєчасне й професійне проведення обшуку має вирішальне значення під час документування економічних злочинів. Матеріально відповідальні та службові особи часто ведуть неофіційні («чорнові») записи взаєморозрахунків. Порівняння таких записів із відомостями інвентаризацій, бухгалтерськими реєстрами, зведеними звітами та іншими фінансовими документами дозволяє точніше встановити розміри заподіяної шкоди та, в окремих випадках, розмежувати ступінь матеріальної відповідальності різних осіб. Зазвичай такі неофіційні записи правопорушники намагаються знищити, тому участь спеціаліста-бухгалтера під час обшуку є особливо важливою: він може одразу вказати, які офіційні та «робочі» документи мають доказове значення.

Перспективним напрямом застосування спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку слід вважати кваліфіковану допомога бухгалтера на стадії підготовки до допиту. Спеціаліст-бухгалтер може надати слідчому суттєву допомогу в підготовці до допиту підозрюваного або свідка, зокрема шляхом:

- аналізу нормативно-правових актів, що регулюють відповідний вид підприємницької діяльності;
- ознайомлення слідчого зі специфікою діяльності підприємства підозрюваного, його організаційною структурою, установчими документами;
- вивчення функціональних обов'язків підозрюваного;
- участі у складанні плану допиту із чітким формулюванням запитань та зазначенням доказів, нормативних джерел чи іншої інформації, що можуть бути використані під час допиту.

Під час власне допиту роль спеціаліста є не менш важливою. Свідки або підозрювані можуть ненавмисно приховувати відомості, що стосуються бухгалтерського обліку, або ж навмисно вводити слідчого в оману, наприклад, посилаючись на нормативні акти, які втратили чинність або були змінені. Особливо часто такі прийоми застосовують матеріально відповідальні особи, що намагаються представити злочин як звичайне невиконання цивільно-правових зобов'язань. Типовим є посилання на «форс-мажорні обставини» для виправдання непоставки товару, неповернення коштів чи невиконання інших умов угод.

Участь бухгалтера у допиті дозволяє оперативно усунути подібні маніпуляції: фахівець одразу консультує слідчого з питань бухгалтерського обліку, що дає можливість отримати повні та точні показання без необхідності повторних допитів [2, с. 95–97].

Доцільно також надати спеціалісту право – за дозволом слідчого – ставити питання свідкам або підозрюваним, якщо вони стосуються бухгалтерських аспектів справи. Водночас слідчий зберігає повний контроль над процесом і може відхилити будь-яке питання, що не стосується предмета кримінального провадження.

Отже, спеціаліст-бухгалтер може надати допомогу слідчому у таких формах: 1) консультації з питань ведення бухгалтерського обліку та застосування нормативних актів; 2) роз'яснення обставин, що становлять предмет доказування та потребують спеціальних знань; 3) технічна допомога у виявленні, фіксації, вилученні та первинній оцінці бухгалтерських документів.

З огляду на методологію бухгалтерського обліку, будь-яке правопорушення у сфері господарської діяльності залишає «фінансовий слід». Виявлення такого сліду можливе лише за умови належної кваліфікації спеціаліста-бухгалтера або експерта, залученого до розслідування.

Список використаних джерел

1. Понікаров В. Д. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. Харків : Інжен, 2005. 231 с.

2. Пясковський В. В. Участь спеціаліста-бухгалтера в проведенні слідчих (розшукових) дій. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві:*

матеріали міжвід. наук.-практ. семінару (м. Київ, 30 черв. 2016 р.).
Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 94–97.

Філашкін Вадим Сергійович,
здобувач кафедри криміналістики та
судової медицини Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВопорушень ПРОТИ ВОЛІ, ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Проблематика кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи набуває особливого значення в умовах трансформації криміногенної ситуації в Україні. Ефективність їх розслідування значною мірою залежить від належного формування криміналістичної характеристики, яка поєднує теоретичні знання з практичними потребами слідчої діяльності. Сучасний етап розвитку криміналістики вимагає оновлення доктринальних підходів до побудови цієї моделі з урахуванням нових соціально-правових реалій.

Стан й умови протидії насильницькій, організованій злочинності, пов'язані з якісними змінами криміногенної ситуації у країні, що визначили для криміналістики низку нових завдань. Найбільш суттєво вони торкаються наукових знань про кримінальне протиправне діяння [1, с. 10]. Знання ознак кримінального правопорушення дозволяє обирати оптимальні методи його розслідування.

Основним структурним елементом інформаційно-пізнавальної моделі криміналістичної методики, її концептуальним ядром та серцевиною ретроспективного рівня пізнання, наголошує В. П. Бахін, виступає криміналістична характеристика кримінального правопорушення, яка в доктринальному вимірі розглядається як системоутворюючий конструкт, що відображає закономірні зв'язки між способом вчинення злочину, обстановкою його реалізації, предметом посягання, особливостями слідової картини, а також відомостями про особу злочинця й потерпілого [2, с. 8]. Водночас, як стверджує В. А. Журавель, у сучасній криміналістиці